

Position paper Vluchtelingen-Organisaties Nederland

T.b.v. rondetafelgesprek Integratiebeleid Tweede Kamer, 4 november 2013

Introductie

Vluchtelingen-Organisaties Nederland (VON) is de koepelorganisatie van ruim 400 zelforganisaties van vluchtelingen afkomstig uit 22 landen. Tot deze zomer nam VON zitting in het Landelijke Overleg Minderheden (LOM) en was in die hoedanigheid de spreekbuis van en voor vluchtelingen. VON zet zich primair in voor de emancipatie, participatie en integratie van vluchtelingen. We gaan daarbij uit van het individu dat het recht en de verantwoordelijkheid heeft om op basis van de eigen kracht en keuzes een eigen toekomstperspectief te creëren.

In dit kader ontwikkelden wij in 2007 de landelijke programmalijn Changemakers. Hierin worden vluchtelingen gevormd tot krachtige individuen die ook werkelijk gebruik kunnen maken van het recht op zelfbeschikking en zelfredzaamheid. Die dat bovendien ook publiekelijk kunnen uitdragen en durven verdedigen. Vanuit Changemakers stonden de afgelopen jaren honderden vluchtelingen op voor betere participatie op de arbeidsmarkt, meer politieke participatie en recent voor betere toeleiding van vluchtelingen naar reguliere zorginstellingen. Maar ook tegen radicalisering, vrouwelijke genitale verminking, eengerelateerd geweld, huwelijksdwang en homofobie.

Naast stevige investering in onze 'communities', streven wij naar alliantievorming met maatschappelijke organisaties, reguliere instellingen, het bedrijfsleven en overheden. Om zo te komen tot beleidsadviezen, methoden en programma's die voortkomen uit 'het veld' zelf. Tot toegepaste kennis die functioneel is, omdat het is ontwikkeld door mensen die werkelijk met hun voeten 'in de klei' staan. Vanuit dit oogpunt zijn wij dan ook verheugd met de uitnodiging om in dit rondetafelgesprek ons standpunt over het huidige integratiebeleid met u te delen.

Integratie van vluchtelingen

Veel vluchtelingen doen het goed in Nederland: Iraanse meiden blinken uit op school, Somalische jongeren en vrouwen zetten zich in voor de ontwikkeling van hun herkomstland. En Afghaanse en Iraakse kinderen worden arts of jurist. Stuk voor stuk mensen die op basis van eigen kracht en keuzes een succesvol toekomstperspectief creëren. Vluchtelingen die bovendien de vrijheid kregen om verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen toekomst, die over zichzelf kunnen beschikken. In onze visie op integratie is dit precies waar het om gaat: mensen zijn sociaal, educatief en economisch zelfredzaam genoeg om op basis van eigen kracht mee te draaien in diverse sociale netwerken, aan te sluiten op bestaand onderwijs en te participeren op de arbeidsmarkt. Daartoe hebben zij niet alleen de verantwoordelijkheid, maar vooral ook het recht en daartoe dienen zij dan ook in staat te worden gesteld. Pas dan hebben vluchtelingen perspectief op een zelfstandige, succesvolle toekomst.

Obstakels voor zelfredzaamheid

Een andere realiteit is dat veel vluchtelingen moeite hebben met meekomen in Nederland. Dit is het tweede type vluchteling: de vluchteling die te maken heeft met obstakels die zijn of haar zelfredzaamheid in de weg staan. Waardoor veel Iraakse en Iraanse mannen en vrouwen moeite hebben een baan te vinden. Of waardoor Afghaanse vrouwen thuis blijven en Somalische jongeren niet meekomen op school. Een deel van die obstakels kan vanuit eigen kracht worden overwonnen. Denk aan het verwerven van relevante competenties voor betere kansen op de arbeidsmarkt. Een ander deel overstijgt de individuele kracht en belemmert de keuzevrijheid en de ontwikkeling van mensen.

In onze dagelijkse praktijk bij VON zien we twee soorten belemmeringen die de individuele kracht overstijgen: cultuur gerelateerde belemmeringen en externe belemmeringen. Onder de eerste soort belemmeringen verstaan we de persoonlijke culturele bagage van mensen die hen beperkt zich verder te ontwikkelen, zoals vaststaande verhoudingen tussen man en vrouw, maar ook tussen kind en ouder waardoor individuen weinig

ruimte krijgen om zich buiten deze traditionele rolpatronen te bewegen. Maar ook de mate van individualisering van de gemeenschap speelt hier een belangrijke rol. Zo hebben veel vluchtelingen van kinds af aan meegekregen het lot niet in eigen handen te hebben, maar dat God, hun ouders of echtgenoot hun leven bepaalt. Eigen initiatief, zelfontplooiing en zelf het heft in hand nemen worden door de gemeenschap niet gewaardeerd. Veel vluchtelingen met deze bagage ervaren een grotere culturele afstand tot de Nederlandse samenleving en arbeidsmarkt en moeten voor anderen vanzelfsprekende – en voor bijvoorbeeld de Nederlandse arbeidsmarkt noodzakelijke - competenties en houdingen binnen korte tijd aanleren.

Daarnaast zijn er ook culturele obstakels voor zelfredzaamheid die soms heel letterlijk worden opgelegd door de omgeving. Zoals eengerelateerd geweld, huwelijksdwang, vrouwelijke genitale verminking, homofobie, radicalisering en gedwongen achterlatingen. Allen ernstige, vaak met geweld gepaarde, belemmeringen die voortkomen uit het gemeenschappelijk onderdrukken van de keuzevrijheid of zelfbeschikking van het individu. Uit naam van een hogere macht of een hoger doel, zoals familie-eer, traditie, cultuur, God, religie of nationale trots, houden mensen gezamenlijk een systeem in stand waarin zij nauwelijks ruimte hebben om over zichzelf te beschikken. Wat ten koste gaat van het toekomstperspectief van individuen.

Voorbeelden van de tweede soort obstakels voor zelfredzaamheid - externe belemmeringen - zijn een beperkt of niet relevant aanbod aan inburgeringprogramma's, taalprogramma's, zorgverlening of ontoegankelijkheid van overheidsinstanties. Reguliere instanties en instellingen die onvoldoende aansluiten op de ondersteuningsbehoefte van vluchtelingen. Of instellingen die wel uitgaan van eigen verantwoordelijkheid, maar die niet mensen stimuleren de kracht te gebruiken. Uit ons meest recente onderzoek naar het gebrek aan toekomstperspectief bij vluchtelingen in Amsterdam¹ bleek dat dergelijk inadequate ondersteuning mensen langdurig afhankelijk maakt van GGZ-instellingen en uitkeringsinstanties en het vertrouwen in de eigen kracht doet verliezen.

Van zelfbeschikking naar perspectief

Kort samengevat krijgen veel vluchtelingen in Nederland regelmatig te maken met obstakels die het mensen belemmeren om de regie over het eigen leven te nemen en een nieuwe start te maken in de Nederlandse samenleving. Door een culturele achtergrond waarin een zeer beperkte mate van individualisering plaatsvindt en mensen niet gewend zijn initiatief te tonen, zijn veel vluchtelingen niet in staat om over zichzelf te beschikken. Bovendien wordt die aangeleerde afhankelijkheid van anderen nog eens versterkt door instellingen die vluchtelingen als slachtoffers in plaats van zelfredzame individuen behandelen. Om de integratie van deze vluchtelingen te verbeteren en te realiseren dat zij weer perspectief krijgen op een toekomst, zijn ons inziens daarom drie acties nodig, die soms parallel aan en soms door elkaar lopen: 1) het motiveren van individuen om te vertrouwen op eigen kracht en vandaaruit een nieuwe start te maken; 2) het in groepsverband overwinnen van cultureel gerelateerde obstakels; en 3) het gezamenlijk met relevante instellingen wegnemen van externe belemmeringen van zelfredzaamheid.

Functionele inburgeringscursussen & focus op economische zelfredzaamheid

De huidige Agenda Integratie van minister Asscher biedt aanknopingspunten voor het inrichten van het integratiebeleid waarin de zelfredzaamheid van vluchtelingen en migranten centraal staat. Maar een grote valkuil is dat in overheidsbeleid de verantwoordelijkheid van mensen om te participeren wordt aangesproken, terwijl de eigen kracht van mensen niet wordt geactiveerd. Zo worden mensen verantwoordelijk gesteld voor succesvolle deelname op de arbeidsmarkt terwijl hun competenties niet worden erkend. Of worden mensen omgebogen tot andere soort arbeiders - zoals de talloze hoogopgeleide vluchtelingen die zich moeten laten omscholen tot taxi- of vrachtwagenchauffeur om aan een baan te komen - of worden zij simpelweg te snel afgeschreven omdat zij 'kansarm' zouden zijn. Dergelijk beleid belemmert het perspectief op een succesvolle, zelfstandige toekomst voor veel mensen.

¹ Vluchtelingen-Organisaties Nederland (2013). *Vluchtelingen en zorg in Amsterdam: Quickscan en aanbevelingen*.

Voorkomen moet worden dat overheidsinstanties en andere hulpinstellingen afhankelijk worden van de afhankelijkheid van anderen en daarmee hun kwaliteit of relevantie verliezen. Bij enkele instellingen zien we bijvoorbeeld dat de hulpbehoefte van mensen als het ware het bestaansrecht van de instantie wordt; de eigen kracht van mensen staat dan niet langer centraal. Wij roepen dan ook op voor focus op functionele inburgeringscursussen en beleid dat zich specifiek richt op de economische zelfredzaamheid van de vluchtelingen (en migranten) die nog niet meekomen:

1. **Functionele inburgeringscursus:** inburgeringscursussen blijven onderwerp van debat zolang zij vluchtelingen onvoldoende voorbereiden op actieve maatschappelijke deelname en een carrière in Nederland. De inburgeringscursus is hét moment en instrument om nieuwkomers voor te bereiden op sociale, educatieve en economische zelfredzaamheid. Noodzakelijke elementen, zoals het aanleren van werk gerelateerde competenties via o.a. leer-werkstages dienen weer te worden geïntroduceerd. Het bedrijfsleven dient te worden betrokken bij de inrichting van de programma's, zodat realistische en functionele cursussen worden aangeboden. Alleen dan worden de 'op maat-trajecten' aangeboden door welke instelling dan ook, haalbaar.
2. **Aansporen lokale overheden op gebruik specifieke maatregelen in regulier beleid:** hoewel gemeenten de mogelijkheid hebben in geval van specifieke problemen, vanuit hun reguliere beleid specifieke maatregelen te nemen, maken zij daarvan nauwelijks gebruik. Zo zien wij dat veel gemeenten terughoudend zijn in het aanbieden van alfabetiseringscursussen voor analfabete Somaliërs alvorens zij starten met een inburgeringstraject, omdat dat 'doelgroepenbeleid' zou zijn. Terwijl een dergelijke voorbereiding eenvoudigweg een maatregel is om het slagingspercentage te verbeteren van individuen met een extra belemmering voor zelfredzaamheid. Wij roepen dit kabinet op gemeenten aan te sporen wél gebruik te maken van specifieke maatregelen in hun reguliere beleid.
3. **Meer ruimte voor ondernemerschap:** ondernemerschap biedt voor vluchtelingen en migranten de oplossing om te werken aan een zelfstandige toekomst. Toch zien we in de praktijk dat mensen bang zijn de zekere situatie van financiële bijstand de rug toe te keren. Tegelijk zijn ondernemers terughoudend om vluchtelingen en migranten via stages de broodnodige werkervaring aan te bieden, omdat de huidige regelgeving vrijwilligerswerk in profit organisaties verbiedt. Kortom: de huidige wet- en regelgeving ondersteunt alleen hen die al zelfredzaam zijn, maar werkt belemmerend voor degenen die dat nog niet zijn. Wij roepen dan ook op voor meer ruimte voor ondernemerschap. Waarbij mensen in de gelegenheid worden gesteld zelf initiatief te nemen en vanuit eigen kracht en ideeën kunnen werken aan hun toekomstperspectief.
4. **Actievere aansturing op economische zelfredzaamheid vrouwen van vluchtelingenkomst:** de arbeidsparticipatie van vrouwen van vluchtelingenkomst is onder de maat. Niet alleen werkt economische zelfredzaamheid emancipatoir voor een vrouw zelf, het heeft ook een positief effect op de opvoeding en beeldvorming over man-vrouwverhoudingen van haar kinderen. Als we willen dat mannen en vrouwen van vluchtelingenkomst gelijke posities krijgen en onderdrukkende praktijken onder het mom van traditie en rolverdeling stoppen, is gerichte investering in bepaalde delen van de gemeenschap noodzakelijk. Helaas vormen vluchtelingen- en migrantenvrouwen van niet-westerse komaf nog steeds de procentueel kleinste groep op de arbeidsmarkt. Volgens de laatste cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek is slechts 44,5 % van de niet-westerse allochtone vrouwen tussen 15 en 65 jaar ook echt werkzaam. Door vluchtelingenvrouwen al bij de inburgeringscursus voor te bereiden op arbeidsparticipatie kan hierop worden ingesprongen. Niet de veronderstelling dat vrouwen 'toch wel thuis zullen blijven met de kinderen', maar de uitgesproken verwachting dat zij zelfstandig worden op de arbeidsmarkt, draagt bij aan het individualiseringsproces en daarmee zelfredzaamheid van vrouwen.

Vluchtelingen-Organisaties Nederland, 29 oktober 2013